

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ТА СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 201 КК УКРАЇНИ

В данной статье исследуется субъект преступления и субъективная сторона состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 201 УК Украины.

Ключевые слова: *субъект преступления, субъективная сторона состава преступления, УК Украины.*

These article is about subject of crime and subjective side of corpus delict, foreseen ch. 1 article 201 Criminal Code of Ukraine.

Key words: *subject of crime, subjective side of corpus delict, Criminal Code of Ukraine.*

Дослідження проблеми суб'єкта контрабанди має важливе значення, оскільки у теорії кримінального права суб'єкт злочину називають одним із обов'язкових елементів складу злочину¹.

Термін «суб'єкт злочину» прямо не живався в статтях Кримінального кодексу України 1960 року, але був відомий в теорії кримінального права.

К свій час А.А. Піонтковський зазначав, що бути суб'єктом злочину це значить бути винним у вчиненні злочину і нести за нього кримінальну відповідальність².

Відсутність законодавчого вживання терміна «суб'єкт злочину» зумовлювало використання більш широких за змістом термінів: «особа, яка вчинила злочин», «особа винна у вчиненні злочину», «особа, яка засуджена» тощо.

У КК 2001 р. уперше дається визначення суб'єкта злочину. Зокрема, у формулюванні назви розділу IV Загальної частини КК законодавець поряд із терміном «суб'єкт» вживає термін «особа, яка підлягає кримінальній відповідальності».

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК 2001 р. суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, із якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Таке законодавче визначення дає можливість виділити такі ознаки, які притаманні суб'єкту злочину: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) вік.

У ч. 1 ст. 22 КК 2001 р. зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

У теорії кримінального права розрізняють такі поняття як «суб'єкт злочину» і «особа злочинця». Як зазначав П.С. Матишевський, поняття «особа злочинця» охоплює широке коло соціально значимих властивостей (ознак) особи (соціально-демографічні, морально-психологічні, психофізичні), тобто комплекс його ознак: особисті властивості, його зв'язки та стосунки з іншими людьми, його моральний і духовний світ, індивідуальні особливості, його життєві установки³.

Тому можна зробити висновок, що термін «особа злочинця», хоча і має застосування в кримінальному праві (при призначенні покарання суд повинен врахувати особу злочинця), але знаходить своє основне застосування в кримінологічній

науці. Термін «суб'єкт злочину» широко застосовується в науці кримінального права, оскільки, як вже зазначалося вище є одним з елементів складу злочину.

Не можуть бути суб'єктами злочину особи, неспроможні усвідомлювати характер своїх дій або керувати своїми діями (особи неосудні), а також особи, що не досягли віку кримінальної відповідальності. За українським кримінальним законодавством не можуть бути суб'єктами злочину також і юридичні особи.

На нашу думку, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 201. КК України, може бути будь-яка особа, яка досягла на момент його вчинення 16 років.

У кримінальному праві при визначенні віку, з досягненням якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, за основу береться рівень свідомості людини, її здатність розуміти характер учинюваних нею дій, їх суспільну небезпечність і значення, а також здатність керувати ними.

Установлення мінімальної календарної вікової межі для кримінальної відповідальності має бути соціально та кримінологічно обґрунтованим. При цьому враховується ряд факторів: ступінь фізичного і психічного розвитку, соціально-психологічні особливості (інтелектуальні, вольові, емоційні) людини, рівень її соціалізації як особи, що визначають здатність даного суб'єкта під час вчинення діяння усвідомлювати його фактичний характер і суспільну небезпечність; кримінологічні показники (поширеність діянь даного виду серед осіб певного віку, їх тяжкість тощо); принципи кримінальної політики (наприклад,, доцільність встановлення кримінально-правової заборони).

При вирішенні питання про притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітньої особи, її вік має бути встановлений за документами про народження (число, місяць, рік народження), а при їх відсутності – на основі висновку медичної експертизи. Особа вважається такою, що досягла певного віку, не в день свого народження а починаючи з наступної доби. У випадках, коли вік обвинуваченого неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою, днем його народження належить вважати останній день певного року, а при визначенні віку мінімальною та максимальною кількістю років, суд повинен виходити із запропонованого експертизою мінімального віку такої особи.

Пленум Верховного Суду України неодноразово звертав увагу судів на необхідність особливо ретельно підходити до вирішення всіх питань, пов'язаних із притягненням до суду неповнолітніх, і, зокрема, на те, що не повинні застосовуватися заходи кримінального покарання за окремі незначні правопорушення, які носять характер дитячих пустощів.

Суб'єктом контрабанди може бути громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства, яка досягла 16 років та є осудною.

Однак на практиці, у зв'язку з тим, що Митний кодекс України знає поняття «декларант», «експрес-перевізник», «перевізник», а також тому, що у переміщенні предметів через митний кордон беруть участь декілька осіб, виникають труднощі із визначенням особи, відповідальної, за незаконне переміщення.

Наприклад, громадянин України А. купив на території іноземної держави товари і вважає перевезити їх не самостійно, а шляхом ви наймання для переміщення товарів через митний кордон України водія-власника транспортного засобу Б. Такому Б. він передає товар і супровідні документи. Б. представляє при перетинанні кордону декларацію, де неправильно вказано найменування та кількість товару.

Для правильного розуміння суб'єкта контрабанди та розв'язання даного прикладу, звернемося до ст. 1 Митного кодексу України.

Декларант – юридична чи фізична особа, яка здійснює декларування товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

Експрес-перевізник – транспортна або транспортно-експедиційна компанія, створена відповідно до чинного законодавства України, що здійснює прискорене перевезення міжнародних вантажів та має всевітню мережу з системою центральних та регіональних сортувальних станцій, комп'ютерну мережу відстеження проходження таких вантажів протягом усього часу доставки від відправника до одержувача.

Перевізник – особа, зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, яка в установленому законом порядку, з використанням належних їй або найманих нею транспортних засобів переміщує товари через митний кордон України або здійснює перевезення товарів, що перебувають під митним контролем, між митними органами на території України.

Оцінка дій А повинна виходити з того, що він є власником товару. Якщо А здійснював декларування, то він вчинив дії у вигляді надання митним органам у процесі переміщення недостовірних документів, використовуючи при цьому Б (так зване посереднє вчинення злочину). Якщо декларування здійснював Б, як працівник підприємства – митного брокера, то відповідно за умов відсутності в діях вини, відповідальність буде нести Б. Швидше всього питання про відповідальність Б буде вирішуватися залежно від того, чи знав він про недостовірне декларування.

Суб'єктивна сторона є необхідною складовою частиною будь-якого складу злочину. Її зміст і оцінка залежать, перш за все, від змісту та оцінки самого суспільно-небезпечного діяння.

Особа вчиняє певні дії під впливом різного роду умов і в певній обстановці, у відповідності з якими особа обирає мотиви, цілі і відповідний їм характер та образ дій. Саме конкретні умови поведінки визначають свободу та необхідність вибору. Таким чином, суб'єктивна сторона злочину завжди наповнюється конкретним змістом вчинюваних дій.

Наскільки зовні різним є об'єктивний зміст злочину, настільки неоднаковою може бути суб'єктивна сторона злочинної.

На важливість об'єктивних обставин у характеристиці вини прямо вказує і чинне кримінальне законодавство. Законодавець визначає поняття умислу не тільки як усвідомлення суспільної небезпечності вчинюваного діяння, але також як передбачення суспільно небезпечних наслідків і бажання (або свідоме допущення) їх настання.

Суттєвою частиною будь-якого психологічного процесу є динамічне відображення дійсності й відношення до неї.

У теорії кримінального права під суб'єктивною стороною складу злочину розуміють внутрішню сторону злочину, тобто психічну діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків⁴.

Іноді її визначають і як внутрішню сторону злочинного діяння; як внутрішні процеси, які відбуваються у психіці осудної особи під час вчинення нею передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння⁵.

Для наявності складу злочину необхідна наявність особливого психічного відношення особи до вчинюваного нею суспільно-небезпечного діяння, причому таке відношення повинно свідчити про винність особи у вчиненні нею суспільно

небезпечного діяння. Це положення раніше впливало з аналізу ст. 3 КК України 1960 року, де було сказано, що «кримінальній відповідальності й покаранню підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, тобто така, що умисно або з необережності вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння».

У КК 2001 р. поняття вини дається у ст. 23. Виною визнається психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Визнання судом особи винною у вчиненні злочину означає визнання її винною перед державою й окремою людиною.

Принцип вини лежить в основі кримінально-правової відповідальності. Кримінальне покарання застосовується лише в тих випадках, коли особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, діяла умисно чи з необережності.

Контрабанда може бути вчинена лише умисно, причому лише з прямим умислом. Умисні дії винного при вчиненні злочину, передбаченого ст. 201 КК України, перш за все характеризуються свідомим відношенням до того, що він вчиняє.

Злочин, передбачений ст. 201 КК може бути вчинений лише умисно і **лише з прямим умислом**. Суб'єкт злочину усвідомлює суспільно-небезпечний характер своїх дій, а саме незаконність переміщення предметів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю і бажає цього.

Для інкримінування особі контрабанди **необхідно, щоб умислом винного охоплювалися і характерні ознаки предметів** контрабанди. Тобто йдеться про історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброю та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Мотив та мета вчинення злочину значення для кваліфікації не мають, але можуть враховуватися судом при призначенні покарання.

П.П. Андрушко справедливо зазначає, що контрабанда із суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини, вид умислу прямий. Мотиви і мета вчинення контрабанди для кваліфікації дій за ст. 201 КК значення не мають⁶.

Отже, суб'єктом контрабанди може бути громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства, яка досягла 16-ти років та є осудною. Суб'єкт контрабанди може виступати у митних правовідносинах як декларант, перевізник, експрес-перевізник тощо. Контрабанда із суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини, вид умислу прямий. Мотиви і мета вчинення контрабанди для кваліфікації дій за ст. 201 КК значення не мають.

1. *Кримінальне право України*. Загальна частина: Підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С.100. 2. *Пиоттовский А.А. Преступление*. Часть общая / Курс советского уголовного права. В 6 т. – Т. 2. – М., 1970. – С. 244. 3. *Матишевський П.С.* Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К., 2001. – С. 35. 4. *Кримінальне право України*. Загальна частина. – С. 111. 5. *Кримінальне право України*. Загальна частина / За ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. – К, 1997. – С. 169. 6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С.С. Яценка. – К., 2005. – С. 377.